

Benkő Krisztián

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Judith Butler és a Közel-Kelet

*I was humiliated in the shackles.
How can I now compose verse? How can I now
write?*

*After the shackles and the nights and the
suffering and the Tears,
How can I write poetry?*

(Sami al-Haj, Poems from Guantánamo)

A szöveg a queer elmélet legjelentősebb teoretikusa, Judith Butler pályájának 21. századi alakulásával foglalkozik. Bevezetéképpen felvázolja a filozófus 2000 és 2010 közötti munkájának főbb tendenciáit: a közel-keleti politika iránt megélt érdeklődésének motivációit és teoretikus kontextusait. „Az antiszemitizmus vádja: cionizmus és az identitás felforgatása” c. részben összefoglalom Butler fontos tanulmányának argumentációját. Végül a „Terepgyakorlatok 2010-ben” c. lezáró részben a politikai aktivizmus terepén, Gay Pride események kommunikációjában veszem szemügyre a Kaliforniai Egyetem professzorának hatását, illetve ezzel összefüggésben a homonacionalizmus és a queer nation fogalmainak előtérbe kerülését. A szövegben jelzésszerűen kitérek egy epizódra Butler új korszakának hazai recepciójából. A konferencia szervezői, Barát Erzsébet és Sándor Klára mellett köszönettel tartozom Pető Andreának, aki könyvtári ajánlólevelével hozzájárult a szöveg elkészüléséhez.

Az alábbi tanulmány a queer elmélet legjelentősebb teoretikusa, Judith Butler pályájának 21. századi alakulásával foglalkozik. Bevezetéképpen felvázolja a filozófus 2000 és 2010 közötti munkájának főbb tendenciáit: a közel-keleti politika iránt megélt érdeklődésének motivációit és teoretikus kontextusait. „Az antiszemitizmus vádja: cionizmus és az identitás felforgatása” c. részben összefoglalom Butler fontos tanulmányának argumentációját. Végül a „Terepgyakorlatok 2010-ben” c. lezáró fejezetben a politikai aktivizmus terepén, Gay Pride események kommunikációjában veszem szemügyre a Kaliforniai Egyetem professzorának hatását, illetve ezzel összefüggésben a homonacionalizmus és a queer nation fogalmainak előtérbe kerülését. A szövegben jelzésszerűen kitérek egy epizódra Butler új

korszakának hazai recepciójából. A konferencia szervezői, Barát Erzsébet és Sándor Klára mellett köszönettel tartozom Pető Andreának, aki könyvtári ajánlólevelével hozzájárult a szöveg elkészüléséhez.

Új tendenciák Judith Butler munkásságában (2000-2010)

A magának *Gender Trouble* (Problémás nem) című könyvével nemcsak a társadalmi nemi szerepek kutatásában, hanem – a szerep és az identitás mint olyan performativitásának korszakalkotó elméletével – a kultúratudomány szélesebb területén nevet szerző filozófus életművében az elmúlt tíz évben új kérdézési irányok jelentek meg, érdeklődése a közel-keleti politika felé fordult. A politika és filozófia határterületén elhelyezhető írásai, mindenekelőtt *Precarious Life* (Bizonytalan élet, 2004) és *Frames of War* (A háború keretei, 2009) című könyvei mellett politikai aktivizmust is kifejtett: támogatja a 2005-ben elindult nemzetközi BDS (Boycott, Divestment and Sanctions) elnevezésű kampányt, egyebek mellett azáltal, hogy bizonytalan ideig nem ad elő a Tel-Aviv-i Egyetemen, illetve 2010-ben, a berlini Christopher Street Day rendezvényen a gender politika kontextusában is nyomatékokat adott arab-szimpátiájának.

A 2010 februárjában készült *Haaretz*-interjúban Butler kifejtette, hogy az új tendenciák megjelenésében inkább a pálya folytonossága és nem fordulata az igazán lényeges: a feminizmus és gender studies művelése nem marginalizáló tényező, amely kizárja, hogy ezzel párhuzamosan úgymond komolynak vélt kérdésekben is megszólaljon valaki. Némi iróniával a beszélgetés elején Butler – mielőtt rátérnének Izrael égető aktuális politikai kérdéseire – megkéri kérdezőjét, hogy szólítsa őt férfinak. Sejthetően ezzel a performatív aktussal nem a nőktől (a feminizmus nem létező alanyaitól) szándékozta elvitatni a politizálás komolyságát, hanem önmaga queerségére reflektált, ezzel elejét véve annak a feltételezésnek, hogy érdemi politikai szerepvállalásához el kellene hallgatnia korábbi pályaszakaszát. Noha az interjú készítője kísérletezik a bagatellizálással, amikor a gondolatok meggyőző erejét mérlegelve felteszi, hogy Izraelnek minden bizonnyal egy queer női miniszterelnökre lenne szüksége.

Könyveiben és az interjúban Butler a gyász témáját emeli ki a folytonosság fő tényezőjeként. Elméleti szinten érzékelhető munkáiban a foucault-i ihletésű Giorgio Agamben hatása, aki újrafelfedezte kutatásaiban az ókori római jog *homo sacer* kategóriáját, a bárki által meggyilkolható, de senki által meg nem gyászolható élet kategóriáját. A háborúk és az erőszak korszakában Butlert jogi és etikai szinten kezdte foglalkoztatni a gyász, továbbra sem teljesen függetlenül a melankóliáról adott korábbi freudi értelmezéseitől. A palesztin-izraeli konfliktusban, az Egyesült Államok közel-

keleti támadásaiban megkülönböztetetté vált a meggyászolandó élet és a pusztán a „háború eszközeként” értett, így nem meggyászolandó vagy meggyászolhatatlan élet kategóriája. „A gyászolhatóság kérdése kötötte össze a queer politika, különösen az AIDS-válság körüli munkámat és mostani munkámat a háborúval és az erőszakkal, beleértve az Izrael-Palesztina körüli munkát” – fogalmazott az interjújában. – „Az izraeli kormány és a média azt kezdte terjeszteni, hogy mindenki, akit megöltek vagy megkárosítottak Gazában a Hamas tagja volt; vagy mindannyian a háborús törekvés részei voltak; még a gyerekek is a háborús törekvés részei voltak”. Az interjú tanúsága szerint Butler az izraeli-palesztin konfliktusban az etnikumról való szindikdochikus gondolkodás kétféle használata egyaránt felhőborította. Míg a háborús logika szerint a palesztinok esetében a rész reprezentálja az egészt, vagyis minden palesztin öngyilkos merénylő; addig Izraelnek minden részletet reprezentálandó egészként kell funkcionálnia, vagyis – Lawrence Summers nyomán – aki zsidó, az nem kritizálhatja az izraeli erőszakot, ellenkező esetben az antiszemitáknak dolgozik vagy öngyűlölő zsidó.

A *Precarious Life* című esszéjében Emmanuel Levinas emberi arcáról adott értelmezését gondolja tovább, illetve – miként gender kutatásaiban – újabb munkájában is Michel Foucault nyomdokaiban halad Butler, a kötet *Indefinite detention* (Határozatlan elzárás) című fejezetében Foucault kormányzatiság-fogalmának értő olvasatát adja: az USA által működtetett, nemzetközi jogokat felmondó börtönök (pl. Guantánamo Bay) szükségessé teszik a kormányzás és a szuverenitás viszonyának újragondolását. „Az új szabályozások publikálásával az Egyesült Államok kormánya fenntartja, hogy számos guantánamói őrizetesnek egyáltalán nem lesz tárgyalása, hanem ehelyett határozatlan ideig elzárják őket. Fontos arra rákérdeznünk, hogy milyen feltételek mellett válhatnak egyes emberi életek méltatlanná az alapvető, ha nem egyetemes emberi jogokra. [...] Meddig terjed a faji és etnikai keret, melynek megfelelően ezeket a bebörtönzött életeket az emberinél kevesebbnek látják és ítélik, vagy eltávolítandónak az emberi közösségből?” (Butler 2004, 56-57). Bár erre Butler nem utal, nem elhanyagolható tényező, hogy Foucault alapul vett, 1978-as *Kormányzatiság* című írása nem volt független az iráni forradalom körüli események ihletésétől.

A borítóján Susan Crile *Olajtüzek tükröződése* című festményével díszített *Frames of War* kötet újra visszatér a gyász témájához, és – továbbra sem függetlenül Foucault antihumanizmusától – az Ember nyugati normájának kereteit feszegeti. A kultúratudományi perspektívát némileg szélesítve a politikai újságírás és az európai emigrációs politika anti-muszlim rasszizmusának elemzésein túl Butler figyelme kiterjed a koncentrációs táborokból előkerült életjelekre, így az Abu Ghraib-i pornográf képekre és a

guantánamói költészetre is. Jelentőséget kell tulajdonítanunk annak a szembetűnő tendenciának, hogy ennek a kötetnek a szövegei mind Európában (Londonban, Berlinben, Barcelonában és Párizsban), és nem az Egyesült Államokban jelentek meg először.

A *Torture and the Ethics of Photography: Thinking with Sontag* (Kínzás és a fényképezés etikája: Együtt gondolkodva Sontaggal) című esszé alcímét a gyászmunka és a kegyelet kötelező körei motiválhatták, bár Sontag utolsó – fényképezés témájához visszatérő – kiváló könyvének egyik központi gondolatáról nem tud mást írni Butler, csak azt, hogy semmi értelme („it does not make sense to accept Sontag’s claim”) (Butler 2009, 66). Sontag azt állítja, hogy az Abu Ghraib-i fényképek, melyeken amerikai katonák arab fogjokat kínoznak, önmagukban, verbális értelmezés nélkül nem váltanak ki olyan hatást, mely a háborút elítélő etikai álláspont megfogalmazását ösztönözné, mert „a sok maga klisévé vált, és a kortárs fotográfia esztétizálni kezdte a szenvedést, hogy fogyasztói igényt elégítsen ki” (Butler 2009, 69). A narratív értelmezést evidenciaként alátámasztó fényképek szemlélésekor azonban nemcsak azt látjuk, hogy mit ábrázolnak, hanem azt is, hogy hogyan ábrázolják azt, amit ábrázolnak – „a fotó nem pusztán vizuális kép, mely értelmezésre vár, maga is aktívan értelmez”, amennyiben az államhatalom lehetővé teszi, hogy a megtörténő akció fényképészek által megerősített pózolássá válhasson. Hogyan tulajdoníthatna volna Donald Rumsfeld az amerikai identitás esszenciáját az Abu Ghraib-i fényképeknek („define us as American”), ha azok értelmezés nélkül csupán szadomazo fantáziákat kielégítő homoszexuális erőszak képei maradnak? Mindazonáltal Bush elnök meglehetősen rövidre zárt reakciója – „ez gusztustalan” – némileg nyitottabbá teszi Butlert a pornográf kontextus értésében, amikor Joanna Bourke-nak, a nemi erőszak történetét kutató történésznek a *Guardian*-elemzését olvassa. „Bourke *engedelmével*, a képekkel *nem* az a probléma, hogy egy személy diadalmaskodik egy másik személy nemiszerve fölött. Tegyük fel, hogy mi mindannyian ezt csináljuk alkalom adtán, és nincs semmi különösebben kifogásolható ebben a diadalban, és talán pontosan ez az, ami ahhoz szükséges, hogy jól érezzük magunkat [needed to make for a good time]” (Butler 2009, 86-87). A probléma mégiscsak az, hogy a képen bemutatott akciók minden szereplője szemében büntetés a homoszexualitás: a homofób amerikai katonák számára éppúgy, mint a vallási tilalom megszegésével megszegényített muszlim rabok számára.

A politikai allegorizálás olykor közhelyekbe futó szólamai mellett a guantánamói költészet értelmezése során poétikai szempontokat is érvényre juttat a *Survivability, Vulnerability, Affect* (Túlélőképesség, sebezhetőség, testalkat) című írás. A 2007-ben megjelent *Poems from Guantánamo*

(Költemények Guantanámóból) című huszonkét verset tartalmazó antológia Shaker Abdurraheem Aamer soraival indul:

Peace they say.
Peace of mind?
Peace on earth?
Peace of what kind?

I see them talking, arguing, fighting –
What kind of peace are they looking for?
Why do they kill? What are they planning?

Is it just talk? Why do they argue?
Is it so simple to kill? Is this their plan?

Yes, of course!
They talk, they argue, they kill –
They fight for peace.
(Falkoff 20)

Butler az álszentséggel szembeni irónia mellett arra is felhívja a figyelmet a költemény kapcsán, hogy „olyan lírai műfajokat használ, amelyek a Koránnak és az arab nemzeti költészetnek is részei, ami azt jelenti, hogy idézetek – vagyis, amikor a költő beszél, akkor beszélők történetét invokálja és metaforikusan az ő társaságukban helyezi el magát” (Butler 2009, 58). A cenzúrán átengedett, így a börtönből kijutó versek olyan testek lenyomatai, melyek kívül helyeződtek a humanizmus Ember-fogalmának normáján, és melyekről nem tudhatjuk, hogy valaha is élve kijutnak-e Guantanámóból.

Butler 2000 utáni munkáiról összefoglaló érvénnyel elmondható, hogy talán kevésbé eredeti vagy újszerű, mint gender kutatásai (noha éppen ő maga leplezte le az eredetiség illuzórikusságát), bátorsága mindenképpen figyelemre méltó.

Az antiszemitizmus vádja: cionizmus és az identitás felforgatása

„A kérdés, végül is ki zsidó, [...] még hosszú ideig nyitott kérdés marad” – ezzel a következtetéssel zárta *Vallás és állam a független Izraelben* című, 1965-ben a *Vigiliában* megjelent írását Ungváry Rudolf (Ungváry 666), mely találóan summázza Judith Butler *The Charge of Anti-Semitism: Jews, Israel and the Risks of Public Critic* (Az antiszemitizmus vádja: zsidók, Izrael és a nyilvános kritika kockázatai) című esszéjének argumentációját. A *Precarious Life*

kötetben közölt szöveg előzménye 2003 augusztusában a *London Review of Books*-ban jelent meg *No, It's Not Anti-Semitic* (Nem, ez nem antiszemita) címmel.

A szöveg gondolatmenetének összefoglalása során két fő téma emelhető ki: 1. milyen veszélyei lehetnek annak, ha bármilyen Izraelre vonatkozó kritikát az antiszemitizmus vádjával illetünk?; 2. hogyan forgatja fel a zsidó identitást a cionizmus?

A megszólalás apropójául Lawrence Summersnek, a Harvard Egyetem elnökének kijelentése szolgált, miszerint az akkori helyzetben (2002) minden Izraelre vonatkozó kritika „ha nem intencionálisan, akkor effektíve antiszemita” (Butler 2004, 101). A válasz szerint már az effektív és intencionális antiszemitizmus megkülönböztetése is problematikus, de annál inkább az a „jelenlegi” helyzet, a „most” kiemelése, mert a 21. században

történetileg olyan helyzetben vagyunk, amikor a zsidók nem tekinthetők mindig és kizárólag vélelmezett áldozatoknak. [...] Semmilyen politikai etika sem kezdődhet annak színlelésével [assumption], hogy a zsidók monopolizálják az áldozatiság pozícióját. (Butler 2004, 103)

(Ennek a kijelentésnek különös súlyt ad, hogy a magyar származású Butler a *Haaretz*-interjúban is elmondja, több rokonát a holokauszt során vesztette el.) Azzal a feltételezéssel szemben, hogy az Izraelre vonatkozó minden kritika intencionálisan antiszemita, azért effektíve diszkriminatív tendenciákhoz vezet, Butler úgy érvel, hogy az intenció mindig a befogadótól és nem a szerzőtől függ. Ahhoz, hogy valaki a gyarmatosítást, a Birzeit Egyetem bezárását, a ramallahi és jenini otthonok lerombolását, a számos gyerek és civil meggyilkolását ért kritika mögött olyan burkolt jelentést fedezzen fel, ami zsidóellenes, inkább az értelmező és nem a beszélő intenciója szükséges. „Egy beszéd intenciója nem eleve a beszélőé, hanem azt a hallgató utólag a beszélőnek tulajdonítja” (Butler 2004, 105-106).

Még 1993-ban, *Bodies that matter* [*Jelentős testek*] című könyvében írta le Butler életművének egyik legbrilliansabb kijelentését:

A szubjektum decentralálásának egyik ambivalens implikációja, hogy az ember írása szükségszerűen és elkerülhetetlenül kisajátítható. De a tulajdonlásba vetett hit feladása egy sor fontos politikai következménnyel jár: mert az ember szavainak átvehetősége, átalakíthatósága és deformálhatósága sokféle utat nyit meg egy közösség előtt. (Butler 2005, 229)

Bár e sorok írója – a méltatott szerzővel összhangban – csakis elítélheti a szavakkal való politikai visszaélést, mégsem zárható ki, hogy az Izraelre vonatkozó kritika rossz kezekbe kerüljön: ezzel a sajnálatos eshetőséggel,

következetesen saját elméleti előfeltevéseihez maga Butler is számol, amikor felteszi, az ilyen állítások azok által is kisajátíthatóvá válhatnak, akik

nemcsak Izrael összeomlását, hanem általában a zsidó nép degradálását és leminősítését is kívánják. Ebben az esetben magát a diskurzust, ha nyilvánosságra kerül, azok veszik át, akik nemcsak Izrael kritikájára akarják felhasználni, hanem a zsidók sértegetésére és irántuk táplált gyűlöletük kifejezésére is. (Butler 2004, 106)

Ha azonban a visszaélések elkerülése érdekében minden Izraelre vonatkozó kritikát, még a nyilvánvalóan jószándékúakat is kizárjuk a nyilvánosságból, ahogy ezt Summers elvárja, akkor – írja Butler – ez a negatív használatot monopolizálja. Itt lendül át kétértelműségbe a Harvard Egyetem elnökének cenzori lépése: éppen ő maga az, aki az Izrael-ellenes kritikákat antiszemitanak hallja, vagyis ő a rossz intenció hordozója.

Az argumentációja másik részében Butler – *Gender trouble* című könyvének alcímére utalva – kísérletet tesz a zsidó identitás felforgatására (szubverziójára), sokkal inkább ebben látja az Izrael-kritika általános érvényű antiszemita felhangjának elkerülését, semmint a kritika cenzúrázásában. „Summers egyenlőségjelet tesz a cionizmus és a zsidóság, a cionisták és a zsidók közé, holott éppen ez az antiszemitizmus taktikája” (Butler 2004, 123). Butler a kollektív etnikai identitást kérdőjelezi meg, amikor nemcsak a zsidók és Izrael, a zsidók és a cionizmus bármely formája közötti identifikáció kizárólagosságát utasítja el, de még Izrael (Állam) és az egyes polgárai közötti identifikációt is számos ellenpéldával cáfolja – magát a „zsidó”-ságot egy történetileg és kulturálisan változó identitásként fogja fel.

Az az érv, hogy *minden* zsidónak szívügye Izrael Állam, egyszerűen nem igaz. Valakinek a besózott marhahúsos szendvics a szívügye vagy bizonyos történetek a Talmudból, nagyanyja emlékezései, a borscs íze vagy a jiddis színház visszhangjai. Valaki héber dalokkal foglalkozik a legtöbbet vagy vallási liturgiával és rituálékkal. Valaki kelet-európai történeti és kulturális archívumokba vagy a Soahba fektet be [investment in Soah]. (Butler 2004, 113)

Bár Izrael körüli munkájában egy antiszemita sztereotípiát lebontásán fáradozik, a *New York Times* újságírójának, Tamar Lewinnak 2002-ben sikerült megoldania, hogy őt magát is antiszemitanak nevezze – a „good enough jew” normájának megsértésével kétségtelenül sebet ejtett egy hatalmi törekvése érdekében globális egységet magára erőltetni próbáló testen.

A hazai recepció egyetlen epizódjára hívnám csak föl a figyelmet, mert rafináltsága folytán különösen veszélyes. Fuchs Anna az *Élet és irodalomban* publikálta 2009 májusában *Feminista félelem a szabadságtól* című

írását, melyre – a jelen kontextustól ugyan függetlenül – Joó Mária, Gyárfás Judit és Huszár Ágnes is felháborodással reagált. „A posztmodern feminizmus kulturális relativizmust hirdet: »Hogyan alapozhatnánk meg egy elméletet vagy politikát egy ’egyetemes’ beszédhelyzetben?» – kérdezi a legfontosabb amerikai feminista filozófusnak tartott Judith Butler, aki szerint az egyetemesség nem más, mint a fehér ember önigazolása” (Fuchs) – írja, majd példák sorát hozza fel az arab országokban körülmetélt vagy megkövezett nők helyzetéről. Miközben éppúgy nem húnyhatunk szemet az említett jogsértések felett, ahogy az izraeli erőszak felett sem, mégis álságos csúsztatás a közel-keleti politika kapcsán feministaként vagyis 2000 előtti munkái alapján utalni Judith Butlerre. Ha egyszer valaki társítja a Közel-Keletet és Judith Butlert, akkor evidens, hogy argumentációjának azt a részét idézze, amely ténylegesen a témára vonatkozik. Ellenkező esetben annak gyanúja is megfogalmazódhat, hogy Fuchs cikkében cionista támadás érte Judith Butlert: Izraelről adott kritikájának elhallgatása leginkább arra utal, hogy ez a kritika érzékeny pontot érintett. Tamás Gáspár Miklós szavai kívánkoznak ide:

Liberálisnak tartott közírók (vö. »csinosnak mondott úrinő») Pim Fortuyn, Theo van Gogh, Geert Wilders, Ayaan Hirsi Ali (akit a magyar Wikipedia »holland feministának és ateistának« nevez, haha) nevű iszlámgyűlölő fasiszták dicséretét zengik, a liberális rádió reggeli adása az amerikai Tea Party uszítását helyesli élénken [...] »Baloldali« kormányok és értelmiségiek támogatták a Jugoszlávia, Afganisztán, Irak, Palesztina (Gázai övezet) elleni imperialista agressziókat. [...] Van liberális és antiliberális szélsőjobboldal. (Tamás)

Terepgyakorlatok 2010-ben (homonacionalizmus és queer nation)

A 2010-es év nemzetközi queer politikája Judith Butler hatásáról árulkodik. A nyár eleji Toronto Pride felvonuláson részt vett a Brent Hawkes által vezetett QUAA, Queers Against Israeli Apartheid (queerek az izraeli fajvédő politika ellen) nevű csoport, akiket ellentüntetők próbálták cenzúrázni. Brent Hawkes, kanadai lelkész 1977 óta a torontói Metropolitan Community Church szolgálatában áll, mint LMBT képviselő és meleg jogi aktivista, aki a QUAA megalapítása mellett az azonos neműek egyházi házasságának ügyében ért el számottevő eredményeket. A 2010. június 19-én tartott berlini Christopher Street Day rendezvénysorozat díszvendége Judith Butler volt, aki visszautasította a Berlin Pride által felajánlott Zivilcourage Prize-t, amelyet saját maga helyett olyan szervezeteknek ajánlott fel, amelyek

színesbőrű, elsősorban muszlim queereket tömörítene. Butler a díj visszautasítását a homonacionalizmusnak nevezett jelenség előtérbe kerülésével indokolta.

A berlini események szükségessé teszik a queer nation és a homonacionalizmus fogalmai közötti viszony értelmezését. A homonacionalizmus fogalma legrészletesebb kifejtést Jasbir Puar 2007-es *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times* [Terrorista csoportosulások: a queer idők homonacionalizmusa] című könyvében nyert, melyben azt vizsgálja, hogyan alakult ki az Egyesült Államokban a heteronormativitás mintájára a homonormativitás ideológiája: a homonacionalizmus szempontjai megkülönböztethetővé kívánják tenni a „megfelelő homo” patriótákat a terrorista-gyanús faji elemektől. A berlini díjátadó előzményeiről a SUSPECT nevű szervezet számolt be részletesen. Az elmúlt években a rasszizmus vált a nemzetközi Pride események vezérfonalává, Torontótól Berlinig. A 2008-as Berlin Pride mottója a „Hass du was dagegen?” (Bajod van vele?) volt, ami eljátszik a Hass ’gyűlölet’ szóval. Az új kutatások a színesbőrű bevándorlókval való feltétlen szolidaritás helyett egyre inkább azt látszanak bizonyítani, hogy Berlinben a homofób indíttatású erőszak elkövetői az archaikus, primitív, patriarchális országokból érkező bevándorlók. Ez a morális pánik homonacionalista szervezetek (például a Maneo nevű meleg segélyvonal) létrehozásához vezetett, és olyan kampányhoz, melynek hatására a bevándorlók lakta negyedekben megerősítették a rendőri jelenlétet.

Mindez egyrészt a queer nation koncepció megszületésének logikus következménye, a queer paradigma ugyanis – egyik teoretikusát idézve – „elutasítja a hagyományos, marxista-leninista struktúrát, és kitarat a szexuálpolitika autonómiája mellett [...] hajlamos ezeknek a különbségeknek a romantizálására” (Watney 175). (Itt említeném meg a New York-i Garrett Graham *The Gay State. The Quest for an Independent Gay Nation-State and What it Means to Conservatives and the World's Religions* [A Meleg Állam. Kutatás egy Független Meleg Nemzetállamért és amit ez jelent a konzervatívok és a világ vallásai számára] című szintén 2010-ben megjelent könyvét, mely sajátos csavar a queer nation koncepcióban: a címével egyértelműen Theodor Herzl *Judenstaat*-jára utaló könyv harmadik világbeli országok LGBT közössége körében próbál népszerűsíteni egy cionizmus-exploitationt.) Míg azonban a queert, mely nem feltétlenül tekinti saját problémájának az egyéb, például etnikai kisebbségek ügyét, radikális normaellenesség jellemzi, addig a homonacionalizmus egy normalizáló, konzervatív tendenciát jelez. A kisebbségek közötti koalíció helyébe itt nem a függetlenedés lép, hanem akár a más kisebbségekkel való szembefordulás az adott ország többségi nacionalizmusának nevében – nevezik „szivárványos nacionalizmus”-nak is

(hazai történeti példaként utalhatunk Tormay Cécile vagy Bangha Béla esetére; bár a szélsőjobboldali queer Bangha Béla-körre hatással volt az a pesti születésű cionista Max Nordau, akinek elfajzás (Entartung)-elmélete a Harmadik Birodalomban az avantgárd művészek üldözésének vált ideológiai alapjává – így e kör tevékenysége részlegesen megelőlegezte a kortárs homonacionalizmust). Hogy e tendencia kortárs változata mégsem ennyire egyszerű, arra két példával igyekszem rávilágítani: az egyik Butler elemzése a hollandiai bevándorlási politika homonacionalizmusáról, a másik Aeyal Gross nyilatkozata, melyet a 2010-es berlini események után pár nappal tett közzé. Ezek ugyanis azt sugallják, hogy a (Nyugat-) Európában megjelent homonacionalizmus amerikai és izraeli import, és nem egyszerűen bevándorló-ellenességről, hanem konkrétan az anti-muszlim rasszizmusról szól.

„Az emberiség nem fejlődik, mégcsak nem is létezik” – idézi Judith Butler *A hatalom akarásának Nietzschéjét Sexual Politics, Torture, and Time* (Szexuálpolitika, kínzás és idő) című írásában (Butler 2009, 133). A szexuális és emigráns kisebbségek között Európában megjelent feszültség oldását a „most”-ra hivatkozó radikálisan modern jelszavak diszlokációjától reméli. Az új jelenségek azt mutatják, hogy a

„szabadság” progressziója megkönnyíti a progresszív szexuálpolitika, illetve a rasszizmus és vallási diszkrimináció politikai különválasztását. [...] a „szabadság” fogalma a bigottság és erőszak eszközeként használható. Ez akkor történik meg borzasztóan [frightfully], amikor a nők szexuális szabadságát vagy a meleg és leszbikusok kifejezési és társulási szabadságát használják fel eszközként az iszlám elleni kulturális támadásra, hogy igazolják az Egyesült Államok hatalmaskodását és erőszakoskodását. (Butler 2009, 104-105)

(Ennek a taktikának szemléletes példája Fuchs Anna korábban idézett cikke). Hollandiában például a szexuálpolitika olyan hatalomra tett szert, hogy 2008-ban az újonnan érkező, „pre-modern” bevándorlókat két férfi csókolózását ábrázoló fényképekkel tesztelték: akarnak-e olyan országban élni, ahol ilyet láthatnak. Butler utal Pim Fortuynra és Theo van Goghra, mint a „szabadság” szószólóira, akiktől kénytelen elhatárolódni. „Vajon a teszt a szabadságom liberális védelme, aminek örülnöm kéne vagy a szabadságomat itt arra használják, hogy erőszakoskodjanak?” (Butler 2009, 107). Az arab kultúra – modernség nevében szükségesnek kikiáltott – civilizálásának missziója kapcsán úgy fogalmaz a *Frames of War* szerzője, hogy

mindig lehetséges nemcsak azokat a szerteágazó irányokat megmutatni, amelyekben az iszlám modern, hanem – hasonló jelentőséggel – azt is, hogy bizonyos szekuláris ideálok nem fejlődhettek volna ki az iszlám

gyakorlatokon keresztüli transzmissziójuk és feldolgozásuk nélkül. (Butler 2009, 133-134)

– és gondolatmenetét Walter Benjamin történelemfilozófiai tézisével zárja, mely szerint az emberiség történelmi fejlődése koncepciójának kritikája mindenekelőtt a fejlődésnek magának a kritikájára alapozódhat.

Aeyal Gross 2010. július 3-án tette közzé *Israeli LGBT Politics Between Queerness and Homonationalism* (Az izraeli LMBT politika a queerség és a homonacionalizmus között) című nyilatkozatát, melyben a 2010-es Tel-Aviv Pride előzményeit és eseményeit összegezte. A Nyilatkozat főbb téziseit ismertetem a következőkben. A 2001-es második intifada után megalakult a *Black Laundry* (héberül: כביסה שחורה, *Kviva Shchora*) nevű queer radikális aktivista csoport, első akciója a 2001-es parádéhoz kötődött, melynek jelmondata lett, hogy ahol megszállás van, ott nincs büszkeség („There is no pride in the occupation”), illetve a palesztin-szimpatizáns queerekkel kapcsolatban megjelent a „fekete-rózsaszín koalíció” elnevezés. Az *Anarchists Against the Wall* csoporttal is együttműködő „feketemosók” célja nem a palesztinok kioktatása a meleg szabadságról, hanem inkább a szolidaritás kifejezése a szabadságküzdelmük mellett – bár azt a reményt is megfogalmazzák, hogy pozitív hatással lehetnek a konzervatív palesztin kultúrára.

Gross értékelése szerint a palesztinok elleni erőszakos politika megjelenésével nagyjából egybeesett Izraelben a meleg és leszbikus jogok védelmének fellendülése, mint a demokrácia „fügefalevele”. Ez az utóbbi években egy jól dokumentált, nagy dobra vert kampánnyá vált, mely azt kívánta reprezentálni, hogy Izrael nyugati típusú progresszív demokrácia, szemben az elmaradott, homofób és nőgyűlölő iszlám országokkal. Mindez részévé vált a „terrorizmus elleni háború” argumentációjának, beleértve a palesztin területek megtámadását és megszállását. Például a miniszterelnök, Benjamin Netanyahu 2009-es ENSZ-beszédében úgy utalt Iránra és Gazára, mint helyekre, „ahol homoszexuálisokat akasztanak fel” (Váncsa). (Zárójelben jegyzem meg, hogy még az antiszemita arab-szimpatíával aligha vádolható Váncsa István is kiemelte 2009 szeptemberi írásában, hogy „[p]ár évvel ezelőtt Ali al-Szisztáni nagyajattollah visszavonta a fatvát, amely szerint a homoszexuálisokat a lehető legborzalmasabb módon kell kivégezni”; bár cikkében mélyen hallgatott az egy hónappal korábban Izraelben történt lövöldözésről.)

A kilencvenes években, mintegy az akkor előrehaladt béketárgyalásokkal összhangban, valóban komoly előrelépések történtek az izraeli LMBT jogok kiterjesztésében. Mára azonban ez a téma megmaradt az imidzs fügefalevelének, és a közössel szemben a homonacionalizmus elvárása fogalmazódott meg. Hogy ez a megállapodás nem mentes a

zsarolástól sem, az 2009. augusztus 1-jén vált nyilvánvalóvá. A Tel-Aviv-i Bar Noart, mely az ország legrégebbi LGBT csoportjának találkozóhelye, fegyveres támadás érte – ortodox zsidó részről –, melynek során ketten életüket veszítették. Az ezt követő miniszteri beszédek megfogalmazták a homonacionalizmus jelentette szerződést: ha jó, normatív és cionista melegek leszünk, készséggel részt veszünk Izrael diskurzusában, engedjük felhasználni a meleg jogokat a demokrácia kozmetikázásában, akkor együttérzést és állami támogatást kapunk – aki a szexuális és politikai normativitás nevében nem hallgat a kormány bűneiről, azt majd elhallgattatja a hatalom – fogalmaz Gross nyilatkozata. A 2010-es Tel-Aviv Pride-on mutatkoztak meg azok a radikális csoportok, akik az államilag támogatott LGBT szervezetekkel szemben nem voltak hajlandók hallgatni, és alternatív felvonulást szerveztek.

Visszatérve tehát Judith Butler berlini akciójához: az általa 2010 nyarán megfogalmazott elhatárolódás az anti-muszlim rasszizmustól mindenekelőtt attól óvja a világ queer közösségét, hogy naiv módon felhasználhatóvá váljon azok által, „akik háborút akarnak folytatni”.

Ha a szabadság az egyik ideál, amelyben reménykedünk, arra is fontos emlékeznünk, hogy a szabadság retorikája mennyire könnyen hadba állítható egy olyan állam ön-legitimációjának nevében, mely hazugsággal támasztja alá az erőszakot mint az emberiség védelmét. Talán újra kell gondolnunk a szabadságot, még az erőszakkal szembeni szabadságot is, mint a kisebbségek közötti szolidaritás feltételét, és fel kell értékelnünk a szexuálpolitika szükségességét a háború kiterjedt kritikájának kontextusában. (Butler, 2009, 135)

Felhasznált irodalom:

- Butler, Judith. 2004. *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. London-New York: Verso.
- Butler, Judith. 2005. *Jelentős testek. A „szexus” diszkurzív korlátairól*. Ford. Barát Erzsébet, Sándor Bea. Budapest: Új Mandátum.
- Butler, Judith. 2006. *Problémás nem. Feminizmus és az identitás felforgatása*. Ford. Berán Eszter, Vándor Judit. Budapest: Balassi.
- Butler, Judith. 2009. *Frames of War. When is Life Grievable?* London-New York: Verso.
- Fuchs Anna. 2009. „Feminista félelem a szabadságtól.” *Élet és irodalom*, 53:22. http://www.es.hu/2009-06-06_feminista-felelem-a-szabadsagtol

- Graham, Garrett. 2010. *The Gay State: The Quest for an Independent Gay Nation-State and What it Means to Conservatives and the World's Religions*. New York: iUniverse.
- Puar, Jasbir. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Duke: Duke University Press.
- Sami al-Haj. 2007. „Humiliated in Shackles.” Falkoff, Marc ed. *Poems from Guantánamo: The Detainees Speak*. Iowa City: University of Iowa Press.
- Ungváry Rudolf. 1965. „Vallás és állam a független Izraelben.” *Vigilia*, 30:11, 661-666.
- Tamás Gáspár Miklós. 2010. „Hála Orbán Viktornak.” *Élet és irodalom*, 54:51-52. http://www.es.hu/2010-12-21_hala-orban-viktornak
- Vánca István. 2009. „Egyedül leszünk.” *Élet és irodalom*, 53:37. http://www.es.hu/2009-09-12_egyedul-leszunk
- Watney, Simon. 2004. „Queer episztemológia: az aktivizmus, az »outing« és a nemi identitás politikája.” Ford. Bereck Annamária. *Kalligram*, 173-186.
- Butler, Judith. 2005.12.05. „Nem, ez nem antiszemita.” *Pilpul.net*: <http://www.pilpul.net/komoly.shtml?x=26749> Hozzáférés dátuma: 2011.03.16.
- Aloni, Udi. 2010.02.24. “Judith Butler: As a Jew, I was taught it was ethically imperative to speak up” *HAARETZ.com*: <http://www.haaretz.com/news/judith-butler-as-a-jew-i-was-taught-it-was-ethically-imperative-to-speak-up-1.266243> Hozzáférés dátuma: 2011.03.16.
- „Abu Ghraib torture and prisoner abuse”. *Wikipedia. The Free Encyclopedia* http://en.wikipedia.org/wiki/Abu_Ghraib_torture_and_prisoner_abuse Hozzáférés dátuma: 2011.03.16.
- QUAIA. <http://queersagainstapartheid.org/> Blog, Hozzáférés: 2011.03.16.
- Bugajski, Tomasz. 2010.07.04. “Toronto Pride Parade 2010.” *BlogTO.com*: http://www.blogto.com/city/2010/07/toronto_pride_parade_2010/ Hozzáférés: 2011.03.16.
- Black Laundry. Weboldal. <http://www.blacklaundry.org/eng-index.html> Hozzáférés: 2011.03.16.
- SUSPECT. 2010.06.20. “Judith Butler Turns Down Civil Courage Award from Berlin Pride: 'I Must Distance Myself from This Racist Complicity'” *MR* *Zine*

<<http://mrzine.monthlyreview.org/2010/suspect200610.html>>

Hozzáférés: 2011.03.16.

Aeyal Gross. 2010.07.03. „Israeli GLBT Politics between Queerness and Homonationalism.” *Bully Blogger*.
<<http://bullybloggers.wordpress.com/2010/07/03/israeli-glbtpolitics-between-queerness-and-homonationalism/>> Hozzáférés dátuma: 2011.03.16.